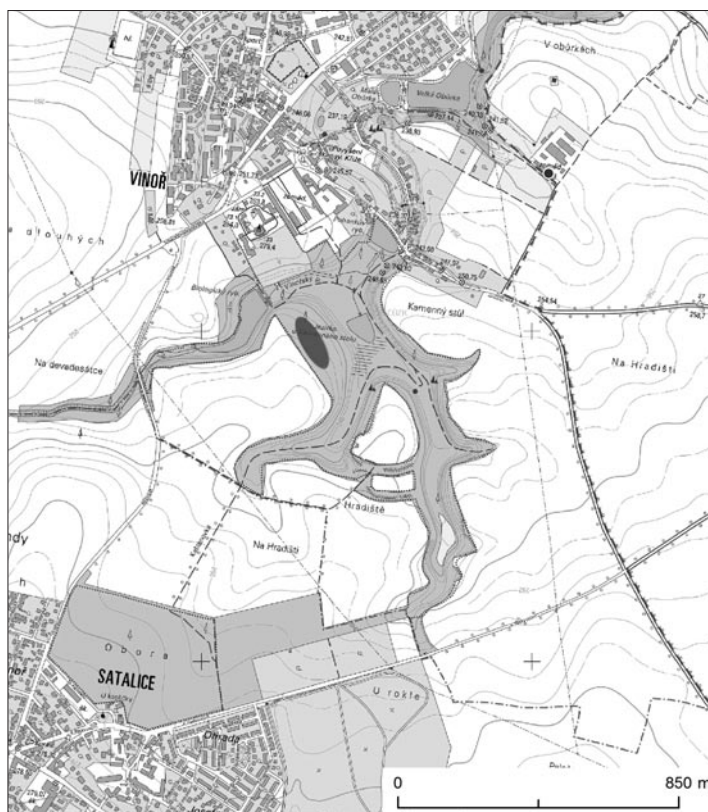

Raně středověké sídliště v Praze-Vinoři*

Vladimír Daněček – Michal Lutovský – Kamil Smíšek

Raně středověké hradiště ležící v zámeckém parku u Vinoře na severovýchodním okraji Prahy (obr. 1) patří k objektům v odborné literatuře poměrně frekventovaným, zároveň však až donedávna odolávajícím pokusům o přesnější chronologické zařazení. Situace se mění až díky systematickému archeologickému výzkumu posledních let; dnes je tak již zřejmé, že vinořské hradiště patří k pevnostem vybudovaným nejspíše v 10. století, přičemž odkrytá elitní stavební struktura včetně ojedinělého bohatě vybaveného hrobu je s výhradami datována již na konec století předcházejícího.¹ Počátky hradiště tak lze spojovat s nejstarší vrstvou přemyslovských hradišť spjatou s prvními historicky doloženými generacemi knížecí dynastie. Ze základních terénních parametrů lze jen připomenout, že hradiště leží na ploché trojúhelníkovité ostrožně severojižní orientace a sestává ze dvou samostatně opevněných částí, nazývaných obvykle Velké a Malé hradiště (obr. 2:1,2). Oba, původně po celém obvodu opevněné areály dosahují plošné výměry celkem 4,6 ha (starší údaje včetně zevrubného popisu lokality viz *Sláma 1988*, 62–64). Ještě před zahájením terénních odkryvů bylo hradiště i jeho okolí cílem řady rekognoskačních akcí včetně četných povrchových sběrů (především *Richterová 1997*, 526–530; *Daněček – Lutovský 2002*; *Daněček 2005*). Jedním z výsledků těchto akcí byl i objev sídliště bezesporu spjatého s existencí hradiště, které je předmětem tohoto příspěvku.

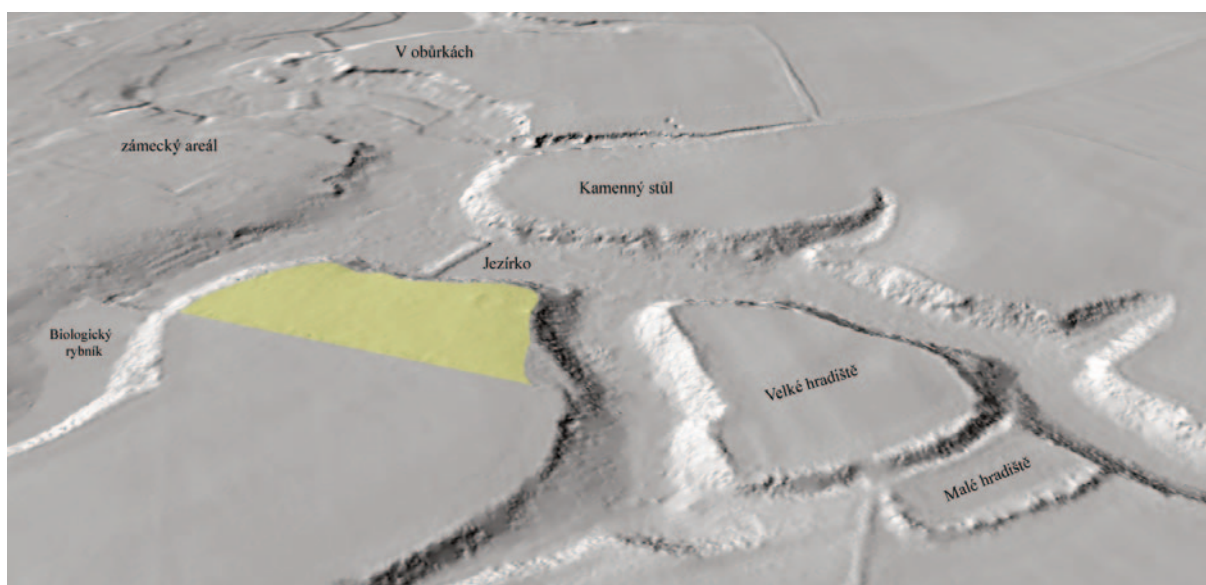
Obr. 1. Praha-Vinoř. Mapa s vyznačením polohy raně středověkého sídliště (tmavá elipsa). Podklad: Geoportál ČÚZK. Vlevo: poloha lokality na schematické mapě Prahy.

* Článek si dovoluujeme připsat památce prof. Jiřího Slámy († 26. 12. 2020).

1 Výzkum Ústavu pro archeologii FF UK probíhá od r. 2017. Za informace o dosud nepublikovaném výzkumu náleží dík Ivo Štefanovi.

Obr. 2. Praha-Vinoř. Letecký snímek hradiště a blízkého okolí: 1 – Velké hradiště; 2 – Malé hradiště; 3 – zkoumané sídliště. Foto M. Gojda.

Obr. 3. Praha-Vinoř. 3D modelace terénu s vyznačením zkoumané plochy. Zdroj: Analýzy výškopisu, Geoportál ČÚZK.

OKOLNOSTI OBJEVU A ZÁKLADNÍ CHARAKTER LOKALITY

Dosud neznámá sídlištní plocha s četnými nálezy z období raného středověku v parku vinořského zámku byla objevena Petrem a Monikou Hradcovými v zimním období roku 2008 při povrchovém sběru v plošně drobných partiích odkryté zeminy. Tvořily je především krtiny a ojedinělé vývraty. I z tak drobných odkryvů pocházelo překvapivé množství zlomků raně středověké keramiky. Po upozornění na lokalitu proběhly v místě opakované povrchové sběry a několik prospekcí s detektory kovů (viz níže).

Sídlištní plocha se nachází v bezprostřední blízkosti vinořského hradiště, na severozápadní náhorní partii zámeckého anglického parku (*obr. 2:3; 3*). Leží mezi dnešním Biologickým rybníkem na severu, od východu je ohraničena přiléhajícím Jezírkem u Kamenného stolu a zamokřeným údolím stáječícím se obloukem k jihu. Zde tento záliv údolí odděluje sídlištní plochu od bloku Velkého Hradiště. K jihozápadu do rovinatého prostoru dnes polohu omezuje obdělávaná půda.

Obr. 4. Praha-Vinoři. 1 – jihozápadní ohraničení polohy zemědělsky obdělávanou plochou. Přímoú linii kraje pole vymezuje mělká terénní deprese; 2 – převýšení osídlené plošiny nad bažinatým údolím od hladiny Jezírka u Kamenného stolu; 3 – severozápadní přístup na sídlištní plochu (od areálu zámku) částečně zapuštěnou stoupající cestou, místy zpevněnou kamenem; 4 – jihovýchodní komunikace stoupající na plošinu s osídlením (od hrádiště); 5 – současný charakter porostu zkoumané plochy; 6 – velká populace krtek na lokalitě je významným faktorem bioturbace půdního pokryvu a stálého vynášení zlomků keramiky na povrch. Foto V. Daněček.

Sídlištní prostor tak tvoří mírně se k jihozápadu zvedající plošina nad údolními svahy, omezená k jihozápadu přímým okrajem pole. Okraj pole je od parku oddělen mělkou liniovou terénní depresí, pravděpodobně reliktem opuštěné cesty, která však není na historických mapách zachycena. Na zemědělsky obdělávané ploše nebyly stopy osídlení zachyceny (*obr. 4:1*).

Do ostatních směrů je sídlištní plocha omezena zmíněnými příkrými svahy, ve východním směru s místy vystupujícími strmými skalkami, s převýšením nad bažinatým dnem údolí až 15 m (*obr. 4:2*). Sledovaný sídlištní prostor má výměru cca 3,3 ha s obvodem 800 m.

Od severozápadu a jihovýchodu zpřístupňují plochu částečně úvozové cesty, dodnes funkční. Severozápadní komunikace mířící od zámeckého areálu je místy zpevněná kamenem a zpevnění cesty lze pravděpodobně spojit s obdobím zakládání parku (*obr. 4:3*). Jihovýchodní komunikace míří z plochy na dno bažinatého údolí ve směru k nejkratšímu přístupu na vinořské hradiště (*obr. 4:4*). Pokračování cesty k předpokládané bráně hradiště není ze dna údolí k hradišti zachováno, ale v pravděpodobně rekonstruovatelném průběhu by cesta z osídlené plochy přes dno údolí k bráně hradiště překonávala vzdálenost necelých 300 m. Nejkratší přímá vzdálenost od opevnění hradiště je na hranu sídlištní plochy pouhých 100 m.

Předmětná plošina v zámeckém parku je dnes porostlá vysokými listnatými stromy s hustým bylinným i křovinným patrem (*obr. 4:5*), ve vegetační době až problematicky prostupným. Mělký půdní pokryv, ležící na slabé vrstvě sprašových hlín uložených na druhohorních pískovcích, je tvořen písčitou pseudočernozemí, vzniklou velkým podílem bioturbací spraše a zvětřalého pískovce s kulturní vrstvou. K dodnes probíhající bioturbaci pokryvu lze jako příklad uvést velký výskyt krtin s dodatkem, že zásadní podíl nalezených zlomků keramiky pochází právě z jejich povrchu (*obr. 4:6*).

NÁLEZY

Zájem o lokalitu v letech 2008–2015 vyústil jak v několikere povrchové sběry, tak cílené detektorové prospekce.² Získána byla početná kolekce keramiky i řada kovových artefaktů, včetně zajímavého souboru mincí. Jediným předmětem nespádajícím do uvedených kategorií je fragment kostěné „brusle“ o délce 15,5 cm s vyhlazenou plochou o šířce 1,8 až 2 cm z metacarpu koně.³

Keramika

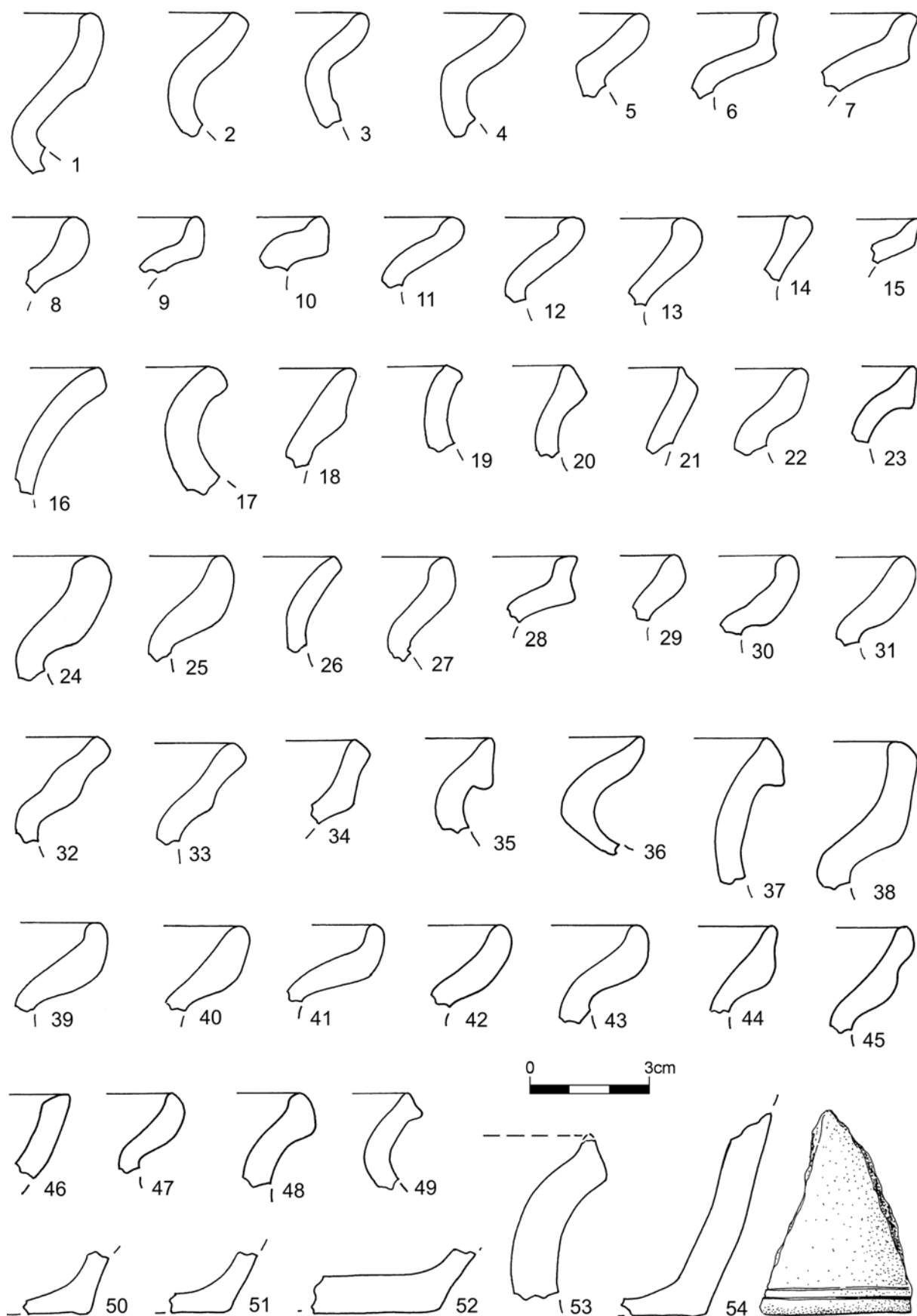
Velkou část náleзовého fondu získaného postupně v několika fázích povrchové prospekce (především v letech 2008–2011) tvoří fragmenty keramiky. Soubor zhruba dvou set převážně drobnějších zlomků byl přitom získán na neobdělávané ploše, a to nejen ve výše uvedených četných krtinách, ale často přímo na rovném nezasazeném povrchu (vzhledem k hustému podrostu především zjara, případně po opadnutí sněhové pokrývky). Zdobené a okrajové zlomky jsou téměř v kompletnosti zachyceny na *obr. 5–8*. Okrajové fragmenty (*obr. 5*) náleží až na několik výjimek k profilovaným okrajům, převážně kalichovité profilace. V ornamentaci mírně převažuje výzdoba jednoduchým rydlem, převahou v podobě rovnoběžných linií a šroubovic, poměrně výrazný je ale i podíl výzdoby hřebenové, v menší míře se pak setkáváme se šikmo kladenými vrypy. Vzhledem k absenci stratifikovaného či přesně lokalizovatelného materiálu sběrového charakteru nepovažujeme za přínosné podrobnější členění. V zásadě je soubor velmi podobný nálezům ze starších povrchových sběrů na nedalekém hradišti (*Richterová 1997, obr. 2*). Z hlediska chronologie lze získanou keramiku klást do širokého intervalu 10.–12. století (byť se zde nesetkáváme s jednoznačně identifikovatelnými zduřelými okraji), u zlomků s vícenásobnou vlnicí není jistě vyloučen ani mírný přesah do 9. věku. Celkově lze konstatovat, že soubor dokumentuje existenci dlouhotrvajícího raně středověkého sídliště s počátky již ve středohradištním období, s těžištěm osídlení v mladší době hradištní. Poněkud netradiční forma povrchového sběru náhodného charakteru na obtížně přístupné neobdělávané ploše nedovoluje stanovit případné koncentrace nálezů ani intenzitu zdejšího osídlení.

Kovové nálezy

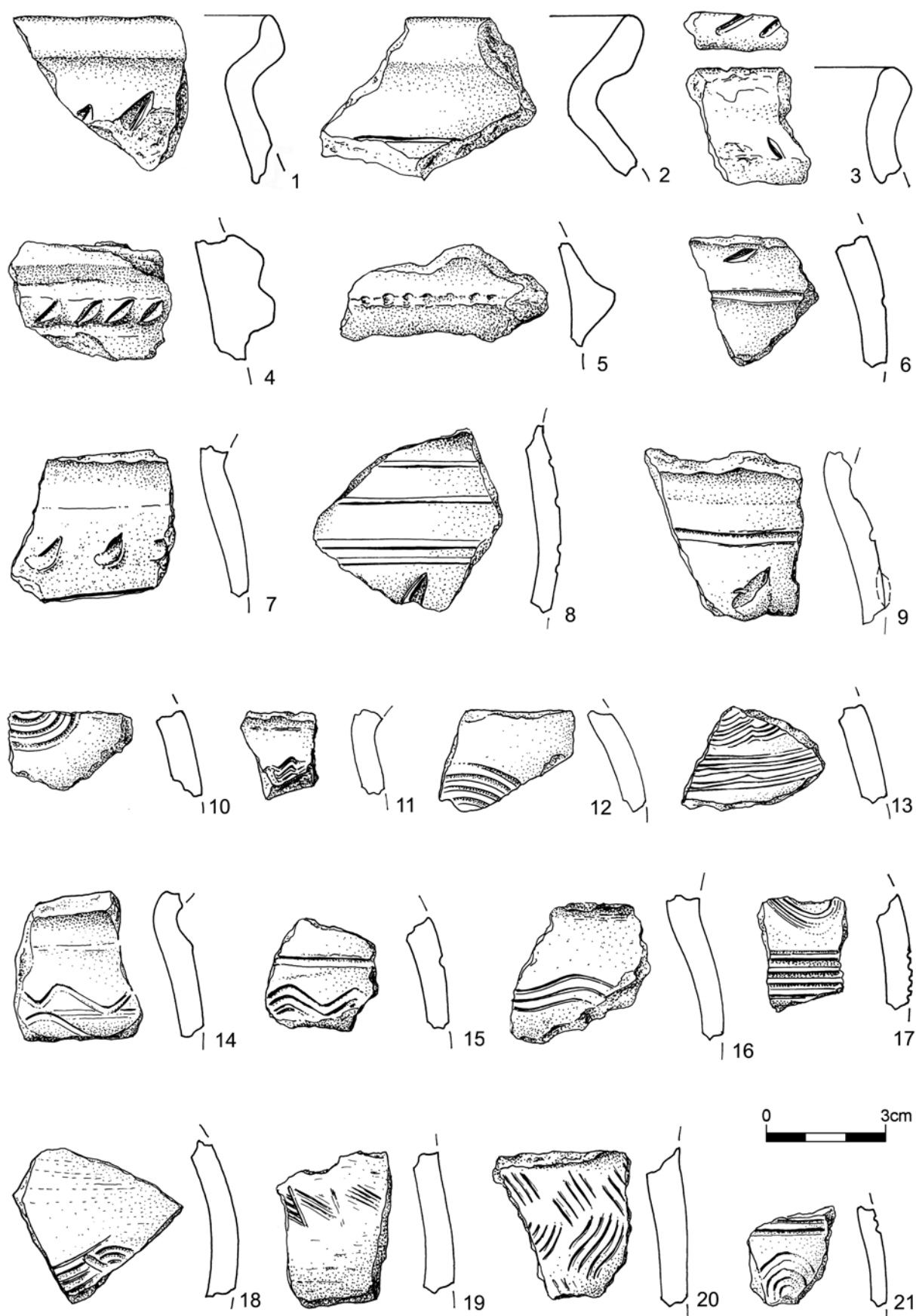
V letech 2011–2015 proběhlo na lokalitě několik cílených detektorových prospekci, které vedle níže pojednaných mincí přinesly i zhruba pět desítek předmětů ze železa a barevných kovů, jež je možné zařadit do raného středověku. Jak je v těchto případech obvyklé, část zvláště zlomkovitě dochovaných artefaktů se chronologickému zařazení a často i bližší identifikaci vzpírá. Jedinou zřetelnou výjimku z chronologického a kulturního rámce zdejšího sídliště pak tvoří římská bronzová spona z 2. století (*obr. 10:1*).

2 Jejich organizace se ujali David Daněček a Kamil Smíšek. Kromě výše uvedených manželů Hradcových se průzkumů zúčastnili také Miroslav Kratochvíl, Iva Prajerová a Zdeněk Šámal. Všem zúčastněným proto náleží poděkování.

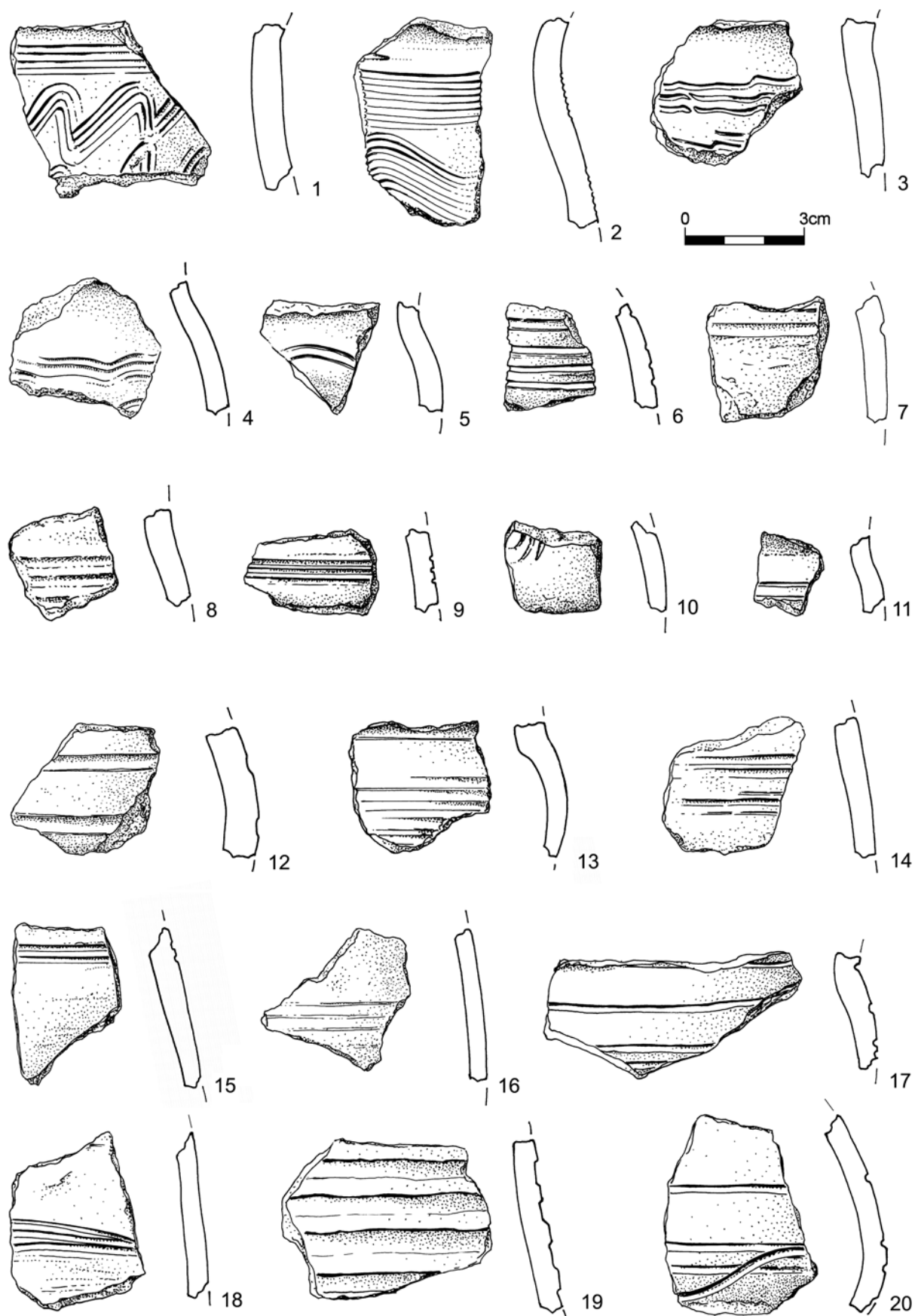
3 Za určení děkujeme Františku Doubkovi.

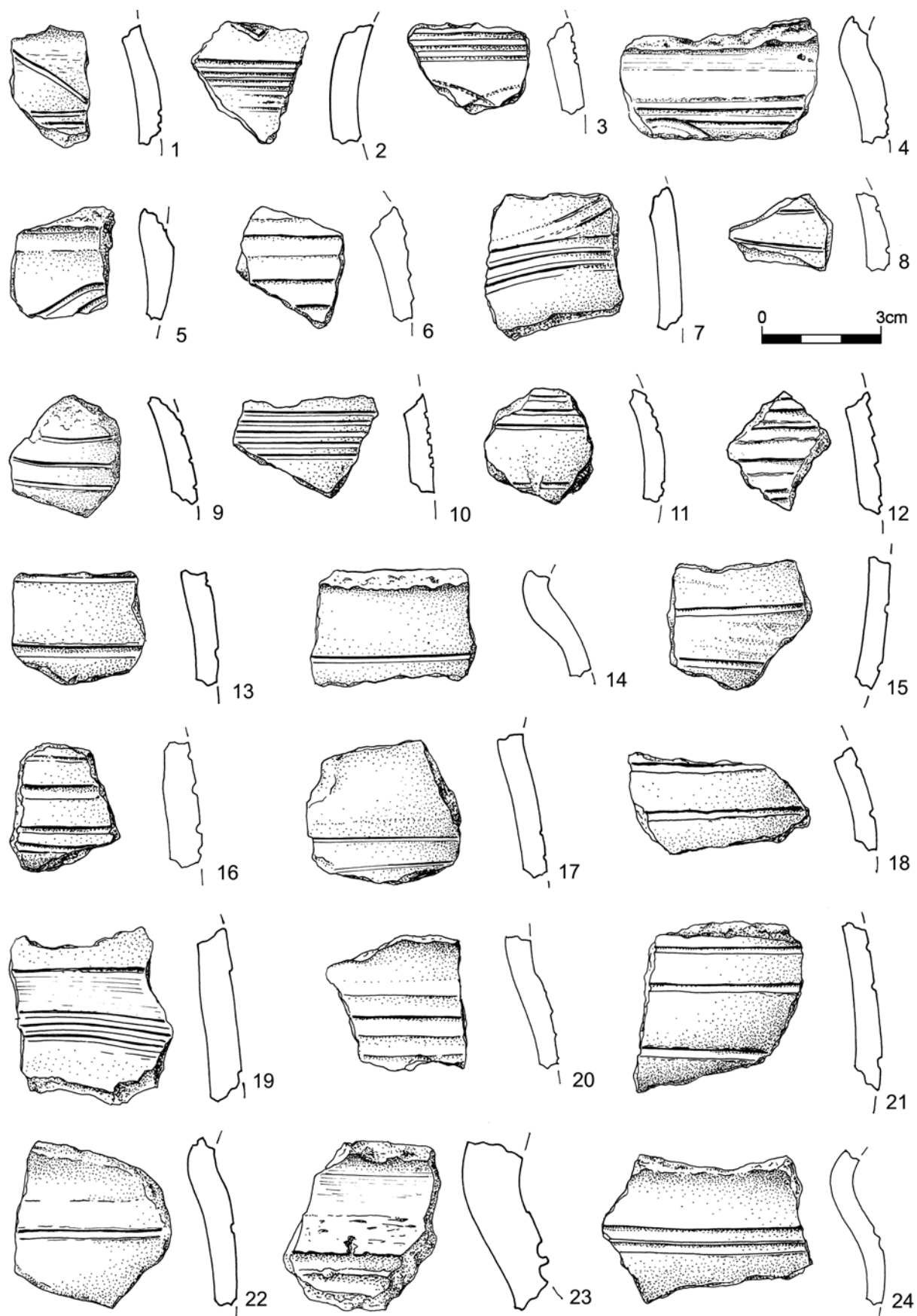
Obr. 5. Praha-Vinoř. Keramika z povrchových sběrů.

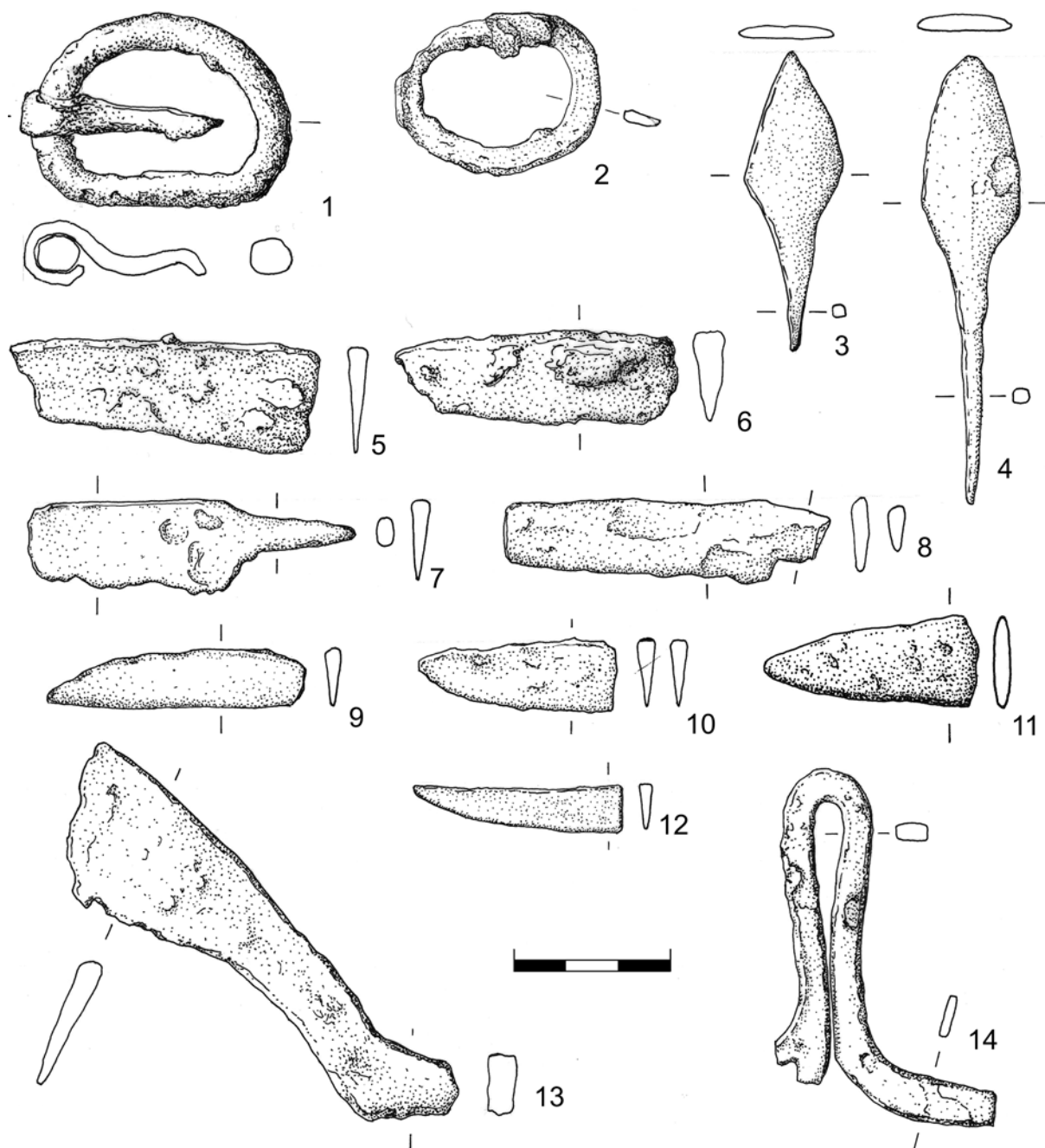
Obr. 6. Praha-Vinoř. Keramika z povrchových sběrů.

Obr. 7. Praha-Vinoř. Keramika z povrchových sběrů.

Obr. 8. Praha-Vinoř. Keramika z povrchových sběrů.

Obr. 9. Praha-Vinoř. Železné předměty a jejich zlomky z detektorových průzkumů. Čísla odpovídají soupisu nálezů.

Předměty ze železa:

1. Přezka ve tvaru písmene D, rámeček kruhového průřezu, se zachovaným jazýčkem, rozměry 50 × 37 mm (*obr. 9:1*).
2. Část oválné přezky (?), rámeček plochého průřezu, rozměry 39 × 31 mm (*obr. 9:2*).
3. Hrot šípu romboického tvaru s krátkým řapem, d. 55 mm, max. š. 19 mm (*obr. 9:3*).
4. Hrot šípu romboického tvaru s dlouhým řapem, d. 83 mm, max. š. 19 mm (*obr. 9:4*).
- 5.–12. Zlomky čepelí nožů, rozměry (délka × šířka) 60 × 20, 55 × 17, 63 × 18, 62 × 19, 38 × 14, 49 × 11, 40 × 9, 34 × 14 mm (*obr. 9:5–12*).
13. Fragment srpů (?), část čepele s napojením řapu, max. rozměr 95 mm, max. dochovaná š. čepele 29 mm (*obr. 9:13*).
14. Závěsné kování z ploché tyčinky, výška 66 mm (*obr. 9:14*).

Předměty z barevných kovů:⁴

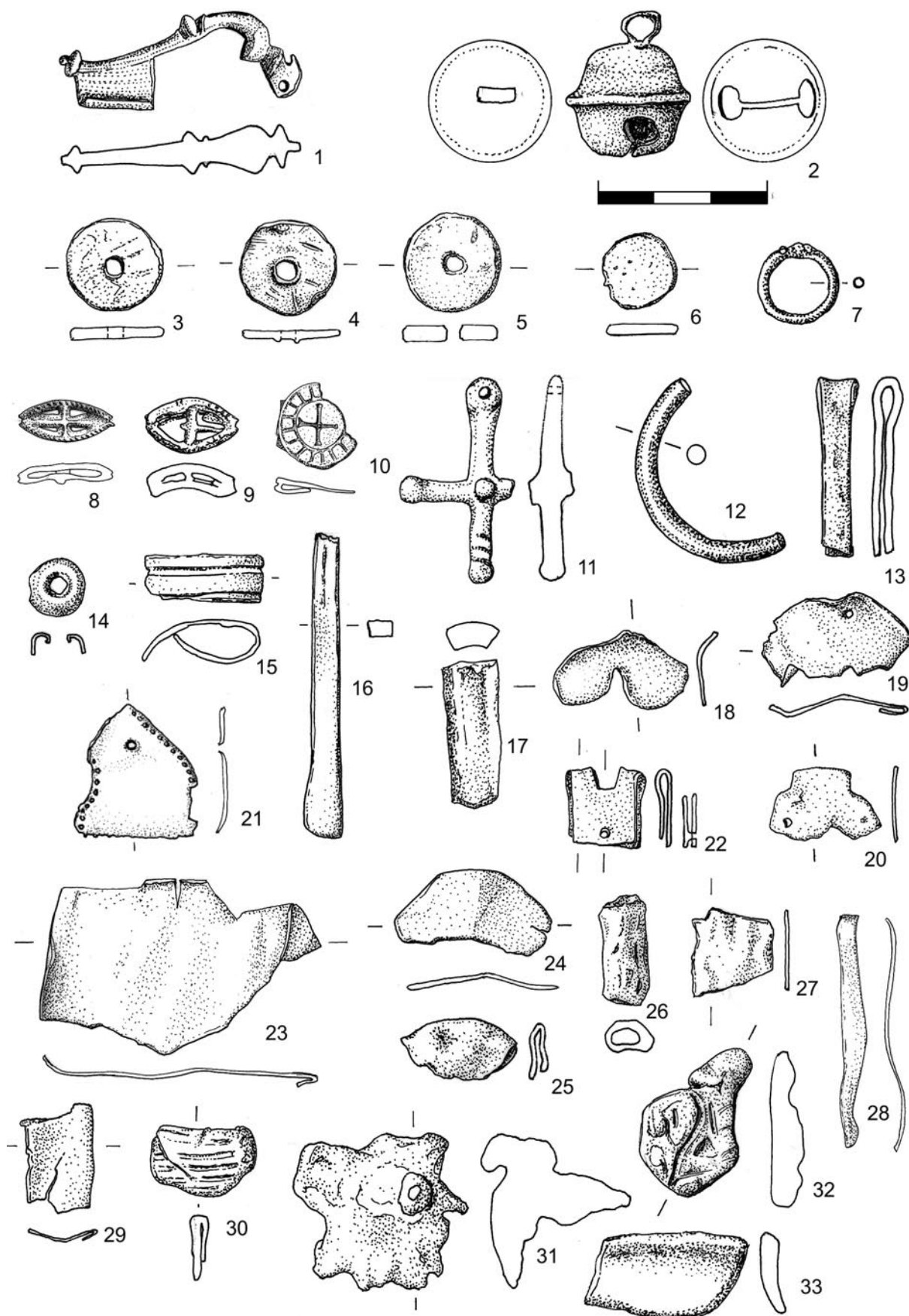
1. Noricko-panonská výrazně členěná spona typu Almgren/Gugl 70/73e,⁵ bez jehly a vinutí, jinak zcela zachovaná, bronz s příměsí olova, d. 45 mm, max. š. lučíku 9 mm, hmotnost 6,4 g (*obr. 10:1*).
2. Rolnička se středovým žebrem, mosazný plech, uvnitř patrně železná kulička, průměr 21 mm, výška včetně pásového ouška 26 mm, hmotnost 5,2 g (*obr. 10:2*).
- 3.–5. Olověná kolečka s otvorem, shodného průměru 17 mm a síle 2–3 mm, hmotnost 3,3, 3,7 a 6,4 g (*obr. 10:3–5*).
6. Olověné kolečko bez otvoru, průměr 13 × 14 mm, síla 2 mm, hmotnost 2,8 g (*obr. 10:6*).
7. Kroužek, slitina barevných kovů (bronz?), průměr 14 mm, síla 2 mm, hmotnost 0,8 g (*obr. 10:7*).
8. a 9. Olověné prolamované perly, zdeformované, shodná délka 16 mm, hmotnost 1,5 a 2,3 g (*obr. 10:8,9*).
10. Zlomek ozdobného terčíku, na rubu zbytky zdeformovaného úzkého pásku (prsten?), na terčíku rytý křížek obklopený mezikružím s radiálně uspořádanými rýžkami, slitina barevných kovů (především cína a olovo v poměru cca 60:40), průměr 15 mm, síla 0,7 mm, hmotnost 1,0 g (*obr. 10:10*).
11. Křížový závěsek s jedním odlomeným ramenem, svrchní rameno mírně rozšířené s příčným otvorem, zbylá dvě zachovaná ramena opatřena spirálovitou rýhou, slitina barevných kovů (bronz s výraznou příměsí olova), výška 36 mm, hmotnost 5,2 g (*obr. 10:11*).
12. Část kroužku, slitina barevných kovů, neúplný průměr 35 mm, síla 3 mm, hmotnost 3,8 g (*obr. 10:12*).
13. Závlačka (?) z přehnuté ploché tyčinky, slitina barevných kovů (bronz?), d. 30 mm, max. š. 7 mm, hmotnost 3 g (*obr. 10:13*).
14. Vrchlík/puklička/závěsek s otvorem, slitina barevných kovů (mosaz?), průměr 10 mm, v. 4 mm, hmotnost 0,5 g (*obr. 10:14*).
15. Zlomek zdeformovaného pásku s dvěma podélnými rýhami, slitina barevných kovů (mosaz?), š. 8–9 mm, hmotnost 1,6 g (*obr. 10:15*).
16. Dlátko (?), slitina barevných kovů (bronz?), dochov. d. 52 mm, š. ostří 7 mm, průřez konce hraněné části 4 × 3 mm, hmotnost 5 g (*obr. 10:16*).
17. Zlomek prožlabené olověné tyčinky, d. 26 mm, hmotnost 9,9 g (*obr. 10:17*).
18. Tvarovaný plíšek, slitina barevných kovů (bronz?), max. rozm. 22 mm, síla 1,5 mm, hmotnost 1,3 g (*obr. 10:18*).
19. a 20. Plíšky s proraženým otvorem, slitina barevných kovů (bronz?), max. rozm. 27 a 19 mm, síla 0,5 mm, hmotnost 0,8 g a 0,4 g (*obr. 10:19,20*).
21. Plíšek s proraženým otvorem, hrany na dvou okrajích lemovány perlovcem (?), slitina barevných kovů (bronz?), max. rozm. 25 mm, hmotnost 0,8 g (*obr. 10:21*).
22. Přehnuté plechové kování, slitina barevných kovů (bronz?), 13 × 13 mm, síla plechu 0,8 mm, hmotnost 1,3 g (*obr. 10:22*).
23. Fragment plechu, slitina barevných kovů (bronz?), (005) max. rozm. 51 mm, hmotnost 4,5 g (*obr. 10:23*).
- 24.–33. Různě utvářené plíšky, tyčinky, slitky, slitina barevných kovů (hmotnost 24: 0,9 g; 25: 1,6 g; 26: 5,6 g; 27: 0,2 g; 28: 0,6 g; 29: 0,4 g; 30: 3,3 g; 31: 20,9 g; 32: 10,2 g; 33: 7,3 g; *obr. 10:24–33*).
- 34.–38. Pět drobných fragmentů ze slitin barevných kovů, nekresleno.

Raně středověké kovové nálezy (pochopitelně vyjma níže analyzovaných mincí) bohužel přesnější chronologické vymezení nedovolují; pokud lze předměty jednoznačně identifikovat, patří buď k průběžným, přesněji nedatovatelným artefaktům (přezky, nože, srp, hroty šípů), případně k nálezům typickým obecně pro mladohradištní prostředí (olověná kolečka), evt. známé i z o málo mladších souvislostí (rolnička má víceméně přesnou analogii v souboru ze Sekanky: *Richter 1982*, 187, *obr. 132:19*). Jde v zásadě o běžné sídlištní nálezy ztrátového charakteru; militarie v podobě dvou rombických hrotů šípů lze za stopu ozbrojeného střetu považovat jen se značnými výhradami.

Část předmětů snad představuje fragmenty okras, byť jednoznačná identifikace artefaktů tohoto typu možná není, nemluvě o jejich datování. Zlomek pásku s rýhami (č. 15) nelze patrně vzhledem k výrazné ostrým hranám považovat za část prstenu, naopak skutečnou okrasu mohou představovat drobné olověné

4 Pro rámcovou identifikaci artefaktů jsme zčásti využili prvkovou analýzu pomocí spektrometru ED-XRF Delta. Jde pochopitelně pouze o velmi přibližné hodnoty, neuvádíme proto ani procentuální zastoupení prvků, podstatná pro nás byla především identifikace čistě olověných předmětů. Dále uvedené rozlišení slitin (bronz, mosaz...) je nutno chápat jen orientačně. Za měření děkujeme Jitce Vykoukové.

5 Za určení náleží dík Eduardu Droberjarovi.

Obr. 10. Praha-Vinoř. Předměty z barevných kovů a jejich zlomky z detektorových průzkumů. Čísla odpovídají soupisu nálezů. Obr. 5–10 kresba I. Vajglová.

prolamované perly (č. 8 a 9). Přesvědčivější ozdobou, snad zlomkem prstenu, je rovněž ozdobný terčík (č. 10), nejistota pak panuje u křížového závěsku (č. 11) a kroužků (č. 7 a 11). Vzhledem k absenci stop po osídlení z doby římské na zkoumané ploše nelze vyloučit záměrné přinesení římské spony (č. 1) na lokalitu a její případné druhotné užití (ozdoba, závěsek) v raném středověku. Jako okrasa mohla sloužit už i výše zmíněná rolnička (č. 2), byť forma jejího použití mohla být pestřejší.

Ozdobné prvky oděvu či obuvi, ovšem bez bližšího upřesnění, mohou představovat i četné tenké plíšky, často s proraženými otvory, v jednom případě i se zachovaným perlovcem při okrajích (č. 21). Slitky barevných kovů a snad i drobné bronzové dlátko mohou pak svědčit o alespoň zčásti výrobním charakteru zdejšího sídliště.

K dnes již velmi rozšířeným předmětům na (převážně) mladohradištních sídlištních lokalitách patří olovená kolečka, obvykle se středovým otvorem, díky detektorovým průzkumům nalézána někdy v počtu až desítek kusů na jedné lokalitě (poslední stručné shrnutí *Hrubý 2019*, 38–39, tam i další literatura). Také v našem souboru tvoří v podstatě po zlomcích nožů nejpočetněji zastoupený jednoznačně identifikovatelný artefakt, byť omezený na tři resp. čtyři kusy. Identifikace typu artefaktu se ovšem v tomto případě míjí s identifikací jeho účelu. Váhová různorodost i absence jakéhokoli značení zpochybňuje vysvětlení v podobě závaží užívaných v rámci obchodní sféry, závaží v podobě zátěže nepřipadá patrně vzhledem k rozměrům a hmotnosti do úvahy. Ze škály různých interpretačních pokusů se snad lze ryze hypoteticky přiklonit k jakési formě početního žetonu. Souvislost s obchodem by v tomto případě vyloučena nebyla.

Mince

Během průzkumu detektory kovů byl získán také soubor celkem 17 jednotlivých stříbrných a měděných mincí. Menší část tohoto souboru – celkem osm kusů mincí – náleží do období raného středověku (11.–12. století), a prokazatelně tak souvisí se zde zachycenými pozůstatky osídlení z téhož období. Zbývající větší část nalezených mincí náleží do období středověku a především raného novověku a s raně středověkým sídlištěm tedy chronologicky nesouvisí.⁶ Tyto nálezy však do jisté míry naznačují možnost, že prostor raně středověkého sídliště byl v průběhu vrcholného středověku a raného novověku (tedy v době před vznikem zámeckého areálu) využíván odlišným způsobem.⁷

ČECHY, Oldřich (1012–1033, 1034), *Praha*, AR denár

Av.: v nečitelném kruhu poprsí panovníka zpřímá s křížem po levé straně a praporcem v pravé ruce, ramena a střed kříže tvořeny kuličkami, na hlavě čelenka se třemi půbloučky, 'VD[.]LR[.]CV[...]'X

Rv.: v perličkovém kruhu portrét světce zpřímá s křížem po levé a křížem v pravé ruce, ve svatozáří pět paprsků, SCS W[...]'CEZLAVS

Lit.: *Fiala 1895*, 281–282, č. 601–609, tab. VII:12 var.; *Cach 1970*, 42, č. 293 var.; *Šmerda 1996*, 70–71, č. 134a var.

1.) 0,726/0,7128 g; 18,9/- mm; 9,5 h; vylomený okraj, částečně naprasklý, přehnutý a vylomený; písmeno Z v reversním popisu má tvar obráceného S (22. 3. 2011, sáček 12). *Obr. 11:1*.

ČECHY, Břetislav I. (1039–1055), *Praha*, AR denár

Av.: v perličkovém kruhu postava doprava, vedle ní křížek, v nečitelném kruhu +B[...]'ZLAVS DVX

Rv.: v perličkovém kruhu pták doprava, v perličkovém kruhu SCS [..]'NCEZL[.]VS

Lit.: *Fiala 1895*, 290, č. 701, tab. VII:26; *Cach 1970*, 44, č. 313; *Šmerda 1996*, 72–73, č. 148a var.

2.) 0,817/0,669 g; -/- mm; 4 h; vylomený okraj, naprasklý a sekundárně svinutý (7. 4. 2011, sáček 38). *Obr. 11:2*.

ČECHY, Soběslav I. (1125–1140), *Praha*, AR denár

Av.: v perličkovém kruhu postava zpřímá se štítem v levé a kopím s praporcem v pravé ruce, DVX-S[.]B[.....]

Rv.: v perličkovém kruhu poprsí světce s křížem doleva, +[...]'WEN[.]EZL[.]S

Lit.: *Fiala 1895*, 366, č. 1619, tab. XVI:16; *Cach 1972*, 41, č. 572; *Šmerda 1996*, 84–85, č. 213

6 Tato část souboru bude vyhodnocena jinde.

7 Tyto nálezy pravděpodobně skutečně nelze interpretovat jinak, než jako ztrátové předměty, patrně sekundárně přemístěné do uvedené polohy na jižním okraji Vinoře v souvislosti s nespécifikovatelnou antropogenní činností (hnojení polí?). Jejich chronologická návaznost na barokní zámek a zámecký park je na základně datování nalezených mincí a s ohledem na dobu vzniku areálu v letech 1719–1723 z větší části vyloučena.

8 Hmotnost mincí byla vždy měřena před a po konzervaci a rozměry byly měřeny jako vodorovná a svislá osa na lici mince. V případě výraznějších deformací či poškození mince není příslušný rozměr uveden.

Obr. 11. Praha-Vinoř. Denáry získané při detektorových průzkumech. Foto K. Smíšek.

3.) 0,579/0,540 g; -/- mm; 1 h; vylomený okraj; rozdělovací znaménko tvaru tečky; dochován ve dvou zlomcích (13. 3. 2012, sáček 50). Obr. 11:3.

ČECHY, Soběslav I. (1125–1140), *Praha*, AR denár

Av.: v perličkovém kruhu postava s mečem a praporcem zpřima, vlevo vedle ní postava doprava, po stranách dva křížky, opis nečitelný

Rv.: v perličkovém kruhu anděl s křídly a svatozáří zpřima, nalevo od něj křížek, [...]W[.]E[.....]

Lit.: *Fiala 1895*, 367, č. 1621, tab. XVI:21; *Cach 1972*, 41, č. 577 var.; *Šmerda 1996*, 84–85, č. 218a

4.) 0,552/0,475 g; 15,9/15,3 mm; 3,5 h; vylomený okraj (22. 3. 2011, sáček 2). Obr. 11:4.

ČECHY, Vladislav II. (kníže 1140–1158, král 1158–1174), *Praha*, AR denár z období královské vlády

Av.: v perličkovém kruhu sedící panovník na trůnu, postava zprava mu podává korunu, vlevo písmeno N, [.....]A[.]

Rv.: v perličkovém kruhu poprsí světce s praporcem zpřima, za postavou křížek, vedle praporce kulička, těsně pod ním další (?) nezřetelné znaménko, +[.....]ZL[.]V[.]

Lit.: *Fiala 1895*, 373–374, č. 1676 var. nebo 1679 var., tab. XVII:14 var.; *Cach 1972*, 43, č. 600b var.; *Šmerda 1996*, 88–89, č. 240b var.

5.) 0,662/0,483 g; -/- mm; 2,5 h; olámaný okraj, na aversu dvojráz (22. 3. 2011, sáček 22). Obr. 11:5.

ČECHY, Bedřich (1173, 1179–1181, 1182–1189), *Praha*, AE denár z období druhé vlády

Av.: v nečitelném kruhu trůnící (?) postava zpřima, po jejích stranách dvě klečící postavy, opis zcela nečitelný

Rv.: v nečitelném kruhu nad zdí (?) poprsí zpřima, vpravo klečící postava, opis zcela nečitelný

Lit.: *Fiala 1895*, 379, č. 1716, tab. XVIII:12; *Cach 1972*, 46, č. 622; *Šmerda 1996*, 90–91, č. 263

6.) 0,747/0,647 g; 16,4/16,4 mm; 3,5 h; sekundárně zprohýbaný; tmavá zelená a hnědá patina (22. 3. 2011, sáček 6). Obr. 11:6.

ČECHY, Bedřich (1173, 1179–1181, 1182–1189), *Praha*, AE denár z období druhé vlády

Av.: v perličkovém kruhu lev napadající ovci doprava, v nečitelném kruhu [...] [.]ID[.....]

Rv.: v perličkovém kruhu poprsí světce s praporcem v pravé a ratolesti v levé ruce zpřima, v nečitelném kruhu +SAN[.....]

Lit.: *Fiala 1895*, 380, č. 1723, tab. XVIII:17; *Cach 1972*, 46, č. 628; *Šmerda 1996*, 92–93, č. 269

7.) 0,765/0,628 g; 16,4/16,4 mm; 9 h (7. 4. 2011, sáček 44). Obr. 11:7.

ČECHY, Bedřich (1173, 1179–1181, 1182–1189), *Praha*, AE denár patrně z období druhé nebo třetí vlády

Av.: v nečitelném kruhu poprsí se štítem v levé a mečem v pravé ruce doleva

Rv.: zcela nečitelný

Lit.: *Fiala 1895*, 380, č. 1725, tab. XVIII:18; *Cach 1972*, 46, č. 629; *Šmerda 1996*, 92–93, č. 270

8.) 0,240/0,184 g; 13,4/- mm; ? h; popraskaný a olámaný okraj, sekundárně mírně zprohýbaný (8. 3. 2014, sáček 66). Obr. 11:8.

Soubor raně středověkých ražeb obsahuje výhradně mince české provenience pocházející z intervalu 11.–12. století. Dvě nejstarší ražby reprezentují denáry velkého střížku knízat Oldřicha (1012–1033, 1034) a Břetislava I. (1039–1055). Většina nalezených mincí však pochází až z průběhu 12. století. Dvěma kusy jsou v souboru zastoupeny denáry Soběslava I. (1125–1140), jedním kusem pak denár Vladislava II. (kníže 1140–1158, král 1158–1174) a třemi kusy ražby Bedřicha (1173, 1179–1181, 1182–1189). Soubor

mincí tedy není zcela chronologicky homogenní, neboť v něm chybí především ražby datovatelné do druhé poloviny 11. až první čtvrtiny 12. století. Je však velmi pravděpodobné, že se v tomto případě jedná o disproporci způsobenou stavem výzkumu (resp. činností amatérů s detektory kovů) a nikoliv o doklad přerušení vývoje lokality.⁹

Část nalezených mincí je sekundárně poškozena (patrně jsou především drobné deformace, olámaní okraje apod.). Pomineme-li vliv vlhkého hlitopísčitého pokryvu lokality a následných korozních procesů, je pravděpodobné, že k jejich poškození mohlo dojít také vlivem antropogenní činnosti. Denár Břetislava I. (kat. č. 2) byl sekundárně upraven zprohýbáním do podoby nepravidelné „trubičky“. ¹⁰ Účel této úpravy nelze zcela jednoznačně interpretovat – je možné, že deformací byla mince „symbolicky“ vyražena z peněžního oběhu a plnila pouze funkci suroviny určené k dalšímu, již odlišnému využití.

S ohledem na dosud známá fakta o struktuře nálezů raně středověkých mincí lze konstatovat, že podobné soubory (či jen jednotlivé ojedinělé nálezy) již nejsou na českém území nikterak výjimečné (např. Praha: *Militký – Selmi-Wallisová 2007; Juřina – Militký 2016; Sedlec-Prčice, okr. Příbram: Budaj – Militký – Selmi-Wallisová 2013; Vraclav, okr. Ústí nad Orlicí: Lukas – Vích 2018; Třebusice, okr. Kladno: Polanský 2006; středočeské Polabí: Lukas 2014; 2016*),¹¹ a to i pro období 10.–11. století (např. Dřevíč, okr. Rakovník: *Profantová – Stolz – Videman 2012; Libice nad Cidlinou, okr. Nymburk: ústní sdělení J. Mařík*).

V roce 2013 proběhl na ploše vinořského hradiště povrchový průzkum a od roku 2017 probíhá také systematický archeologický výzkum. Do roku 2018 zde bylo nalezeno celkem pět kusů českých denárů – jeden denár malého střížku Břetislava I. (1039–1055) typu Cach 322, zlomek denáru Břetislava II. (1092–1100) Cach 388a, dva denáry Soběslava I. (1125–1140) Cach 581 a 582 a jeden měděný denár Bedřicha (1173, 1179–1181, 1182–1189) Cach 623. Chronologické spektrum ražeb získaných na ploše hradiště tedy pokrývá větší část stejného intervalu jako v případně studované lokalitě v jeho zázemí (nepublikovaná zjištění K. Smíška).

V osmdesátých letech 19. století byl při kopání hlíny ve vinořské cihelně¹² objeven menší hromadný nález obsahující neznámý počet denárů Vratislava II. (1061–1085–1092). Samotný nález, ani jeho bližší popis či rozbor se však bohužel nedochovaly (*Fiala 1895*, 173, č. 79; *Nohejlová-Prátová 1956*, 24, č. 1491). E. Fiala pouze zmiňuje zastoupení denárů typů IX/1 a 2 z období Vratislavovy knížecí vlády (*Fiala 1895*, 173). Datování tohoto hromadného nálezu velmi dobře zapadá do rámce ostatních numismatických nálezů z obou raně středověkých lokalit. Jeho geografická poloha však s vinořským hradištěm i nově objeveným sídlištěm přímo nekoresponduje, a jeho bližší souvislost tak zůstává jen obtížně vysvětlitelnou. Pomineme-li možnou existenci další neznámé raně středověké sídelní jednotky v prostoru inkriminované cihelny,¹³ pak nelze rovněž vyloučit možnou souvislost hromadného nálezu s komunikačním koridorem směřujícím severovýchodním směrem k řece Labi a hradišti ve Staré Boleslavi.

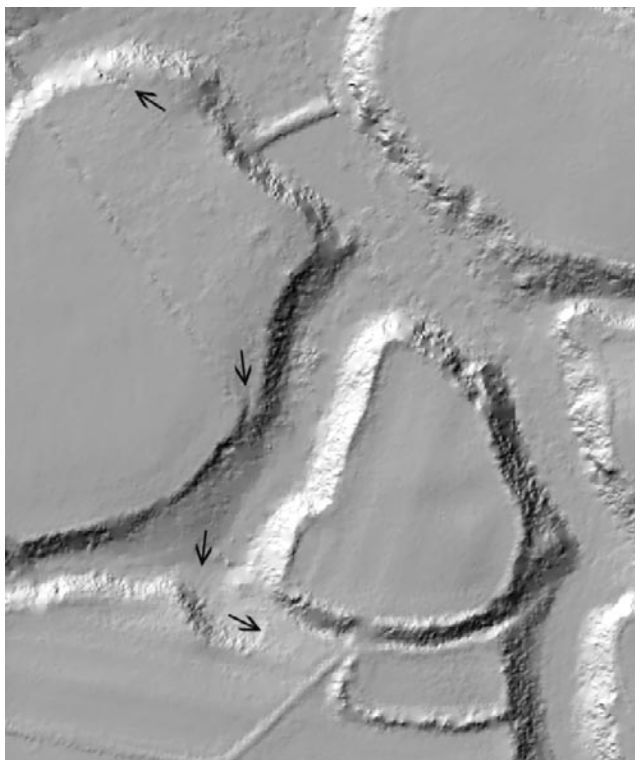
9 Lokalita samotná, přilehlé hradiště i širší okolí Vinoře jsou s ohledem na činnost amatérů s detektory kovů oblasti již velmi těžce postiženou (nepublikovaná zjištění V. Daněčka). Je téměř jisté, že množství kovových movitých nálezů na této lokalitě bylo původně mnohonásobně vyšší. S ohledem na množství numismatických nálezů získaných během archeologického průzkumu lze pravděpodobně ztráty vyčíslit v minimálně nižších desítkách kusů mincí.

10 Z důvodu snadnějšího očištění ražby došlo k jejímu částečnému rozevření.

11 Pomineme-li množství raně středověkých numismatických nálezů z území Prahy (souhrnně např. *Radoměřský 1955*) získaných především dlouholetými archeologickými výzkumy, pak výraznou roli v případě ostatních lokalit (venkovských sídlišť a hradišť) hraje v posledních dvou desetiletích také systematické využití detekční techniky (např. průzkumy na hradišti Libice nad Cidlinou v letech 2009–2018, hradišti Vraclavi v letech 2006–2018; povrchové průzkumy pracovníků Středočeského muzea v Roztokách u Prahy v severozápadním okolí Prahy apod.). S ohledem na poměrně bohatou strukturu nálezů mincí 12. století (a tedy jasně zřetelnou úroveň monetarizace tehdejší společnosti) je tedy možné konstatovat, že také v prostředí venkovském se jednotlivé nálezy mincí z 11.–12. století vyskytují častěji, než se původně zdálo.

12 Vinořská cihelna se dle tzv. císařského povinného otisku mapy stabilního katastru Čech z roku 1841 (1 : 2880) nacházela na jihozápadním okraji Vinoře, západně od tehdejší (nikoliv současné) křižovatky silnic vedoucích do Kbel a Satalic, v těsném jižním sousedství tzv. Obergürgentálské kaple.

13 Ve sbírce Muzea hlavního města Prahy a Národního muzea jsou pod lokalitou Vinoř – panská cihelna uloženy pouze bronzové předměty pocházející z hromadného nálezu datovaného do mladší doby bronzové (*Smejtek – Lutovský – Militký 2013*, 285).

Obr. 12. Praha-Vinoř. Terénní pozůstatky cest a spojnice mezi hradištěm a sídlištěm. podklad: Geoportál ČÚZK.

DATOVÁNÍ SÍDLIŠTĚ A JEHO VZTAH K VINOŘSKÉMU HRADIŠTI

Vzdálenost, datování i přímé komunikační spojení dávají nově identifikované sídliště do jasné souvislosti s vinořským hradištěm. Ať již vyrostlo podél původní starší cesty či naopak cesta sama je až výsledkem interakcí mezi oběma sídly (obr. 12),¹⁴ překrývá se sídliště s celou érou užívání hradiště, s počátky nejpozději v první polovině 10. století a koncem v závěru 12. věku. Další nečetné raně středověké nálezy z katastru Vinoře (souhrnně *Lutovský 2005*, 940–941, naposledy *Fridrichová – Šmolíková 2020*, 205) leží již ve větší vzdálenosti a přestože o nějaké úrovni spojení s hradištěm lze jistě uvažovat, pouze nově zjištěnou lokalitu můžeme jednoznačně označit za „obslužné“ sídliště přináležející k hradišti, a tedy snad užívající i výhod z této vazby vyplývajících. Vedle hypotetické, archeologicky neprokazatelné možnosti poskytnutí ochrany v neklidných dobách můžeme uvažovat i o další vzájemné souvislosti. Jednoznačné trvání sídliště až do konce 12. století, opřené především o nálezy mincí, dovoluje vyslovit domněnku, že

zdejší obyvatelstvo našlo místo posledního odpočinku na rozsáhlém mladohradištním hřbitově v severní části vinořského hradiště. Představovalo-li hradiště v této době ještě významný opěrný bod na mapě přemyslovského státu, případně zda již rozpadající se hradby vymezovaly jen pohřební areál snad s kostelní stavbou (?), není z dosavadních archeologických zjištění zřejmé.

K rozsahu sídliště v rámci vymezené plochy (obr. 3) lze jako indicie užít koncentraci detektorem zjištěných kovových předmětů, tedy nálezů na rozdíl od náhodně sbírané keramiky přesněji zaměřených. Detekovány byly spíše v části vzdálenější od hradiště; je otázkou, nakolik můžeme uvažovat o upřednostnění blízkosti a lepší dostupnosti Vinořského potoka jako zdroje vody. Každopádně ani raně středověká keramika, ani kovy nebyly i při opakovaných sběrech a detektorových průzkumech zachyceny na přilehlém poli. Kovové slitky mohou dokládat místní výrobu, vše ostatní představuje běžný sídlištní odpad, případně ztrátové předměty a k charakteru sídliště nám bližší informace neposkytne.

LITERATURA

- Bolina, P. – Klímek, T. – Čilek, V. 2019:* Staré cesty v krajině středních Čech. Praha.
- Budaj, M. – Militký, J. – Selmi-Wallisová, M. 2013:* Nález denárů z 12. století objevených při archeologickém výzkumu v Sedlci-Prčici. Numismatický sborník 27/2, 247–252.
- Cach, F. 1972:* Nejstarší české mince. Díl II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.
- Daněček, V. 2005:* Indicie podoby vnitřní plochy raně středověkého hradiště v Praze-Vinoři, *Archeologie ve středních Čechách* 9, 561–567.
- Daněček, V. – Lutovský, M. 2002:* K raně středověkému hradišti v Praze-Vinoři. *Archaeologica Pragensia* 16, 47–52.
- Fiala, E. 1895:* České denáry. Praha.

¹⁴ Jednoznačná souvislost vinořského hradiště s koridorem spojujícím Prahu a Starou Boleslav byla sice v poslední době zpochybněna (*Bolina – Klímek – Čilek 2019*, 366–374), na druhou stranu právě poloha nově identifikovatelného sídliště na pomyslné (?) spojnici hradiště s trasou staré zemské silnice může ukazovat i na kontakty s tímto tradičně uvažovaným směrem.

- Fridrichová, M. – Šmolíková, M. 2020: Raně středověký hrob z Prahy-Vinoře, Bohdanečské ulice. Archaeologica Pragensia 25, 195–209.*
- Hrubý, P. 2019: Metalurgická produkční sféra na Českomoravské vrchovině v závěru přemyslovské éry. Brno.*
- Juřina, P. – Militký, J. 2016: Kolekce jednotlivě nalezených mincí z archeologického výzkumu v Praze 1-Novém Městě, Klimentské ulici čp. 1207/II. Numismatický sborník 28/2, 256–263.*
- Lukas, J. 2014: Nálezy denárů z 11. a 12. století objevené pomocí detektorů kovů (I). Numismatický sborník 28/1, 57–70.*
- Lukas, J. 2016: Nálezy denárů z 11. a 12. století pomocí detektorů kovů (II). Numismatický sborník 29/2, 162–182.*
- Lukas, J. – Vich, D. 2018: Nálezy jednotlivých „ztrátových“ raně středověkých mincí z hradiště Vraclav (okr. Ústí nad Orlicí). Numismatický sborník 32/1, 26–53.*
- Lutovský, M. 2005: Praha slovanská. In: Lutovský, M. – Smejtek, L. a kol., Pravěká Praha. Praha, 842–945.*
- Militký, J. – Selmi-Wallisová, M. 2007: Soubor mincí objevený při archeologickém výzkumu v ulici Na Slupi v Praze 2-Novém Městě. Numismatický sborník 22, 190–208.*
- Nohejlová-Prátová, E. ed. 1956: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. II. díl. Praha.*
- Polanský, L. 2006: Nález denáru z 20.–30. let 12. století v Třebusicích (okr. Kladno). Numismatický sborník 21, 217–218.*
- Profantová, N. – Stolz, D. – Videman, J. 2012: Kovové ozdoby a mince z hradiště Dřevíč. Archeologie západních Čech 4, 29–36.*
- Radoměrský, P. 1955: Románská Praha ve světle nálezů mincí. Nálezy přemyslovských denárů v Praze. Časopis Národního muzea 124, 12–38.*
- Richterová, J. 1997: Povrchový průzkum raně středověkých hradišť v Praze-Vinoři a Královicích. In: Život v archeologii středověku. Praha, 525–534.*
- Sláma, J. 1988: Střední Čechy v raném středověku III. Archeologie o počátcích přemyslovského státu. Praehistorica 14. Praha.*
- Smejtek, L. – Lutovský, M. – Militký, J. 2013: Encyklopedie pravěkých pokladů v Čechách. Praha.*
- Šmerda, J. 1996: Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století. Brno.*

An early medieval settlement in Prague-Vinoř

During surface surveys in the vicinity of the early medieval hillfort of Vinoř, a settlement was discovered (Figs. 1–3). The settlement area consists of a plateau which is about 3.3 ha in size and is, for the most part, surrounded by valley slopes. From the northwest and southeast, the area is accessible thanks to several sunken lanes which were partly modified during the creation of a castle park there (Fig. 4). The southeastern road leads to the bottom of the valley, towards the shortest access to the hillfort (Fig. 12). Fieldwalking and targeted metal detector surveys at the site yielded a large assemblage of potsherds and metal artefacts, including an interesting set of coins. The potsherds (Figs. 5–8) can be dated to a broad time span from the 10th to the 12th centuries, which corresponds to the dating of the nearby hillfort. About fifty objects made of iron (Fig. 9) and non-ferrous metals (Fig. 10) can only be classified in general as belonging to later phases of the Early Middle Ages, but they cannot be dated more precisely. The only exception to this chronological and cultural framework is a Roman bronze fibula dating from the 2nd century AD. The 11th and 12th centuries are represented by an assemblage containing eight coins which are exclusively of Bohemian provenance (Fig. 11). The distance, dating and direct communication links put the newly identified settlement in a clear context with the Vinoř hillfort. The unambiguous survival of the settlement until the 12th century enables us to express the opinion that the local population buried their dead in a large cemetery situated in the northern part of the Vinoř hillfort.

English by Jan Machula

Fig. 1. Prague-Vinoř. Location of the site.

Fig. 2. Aerial photograph showing the hillfort and its surroundings: 1 – Large hillfort, 2 – Small hillfort, 3 – investigated settlement.

Fig. 3. 3D terrain model showing the extent of the investigated area.

Fig. 4. 1 – the location is bordered by an agriculturally used area in the southwest; 2 – elevation difference between the inhabited plateau and the marshy valley; 3 – northwestern access to the settlement (from the castle grounds); 4 – southeastern road (leading from the hillfort) ascending to the inhabited plateau; 5 – current nature of vegetation in the investigated area; 6 – a large population of moles at the site is an important factor causing bioturbation of the soil cover and the continuous appearance of potsherds on the surface.

Fig. 5.–8. Pottery from fieldwalking.

Fig. 9. Iron objects and their fragments from metal detector surveys.

Fig. 10. Non-ferrous metal objects and their fragments from metal detector surveys.

Fig. 11. Deniers recovered through metal detector surveys.

Fig. 12. Field remains of roads and a link between the hillfort and the settlement.

Vladimír Daněček, Zeměměřický úřad, Pod sídlištěm 9, 182 11 Praha 8
vladimir.daneczek@cuzk.cz

Michal Lutovský, Ústav archeologické památkové péče středních Čech, Nad Olšinami 448/3, 100 00 Praha 10
m.lutovsky@seznam.cz

Kamil Smíšek, Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy, Zámek 1, 252 63 Roztoky
kamil.smisek@email.cz

